

אופיו המיוחד של הקורס שיטת לימוד עברית כשפת מורשת

בקורס 'שורשי העברית'

אינה רקובסקי

הקורס המתואר כאן מעביר את התלמידים דרך ארוכה מלימוד כללי הדקדוק והכרות עם דפוס ההתנהגות הלשונית – עד להאזנה לרדיו, קריאה בעיתון וניתוח יצירות ספרות. ההוראה בקורס מבוססת על מתן הסברים דקדוקיים מפורטים, כפי שהורגלו העולים בדרך חינוכם בארץ מוצאם, ופונה אל תפיסתו ההגיונית של העולה ואל יכולתו לנתח ולהסיק מסקנות.

בפתח המאמר - כמה מילים על הקורס 'שורשי העברית'. הוא נפתח בשנת 1994 וכיום פועל בתשע ערים. הקורס פועל בשיתוף פעולה עם משרד הקליטה, עם עיריות אחדות, עם רשויות מקומיות ועוד.

הקורס כולל שלוש רמות, בכל אחת 80 שעות הוראה: שתי רמות בסיסיות - א' ו-ב', ורמה מתקדמת - ג'. כלומר, סך הכול כ-240 שעות.

במשך השעות המעטות-יחסית האלה הלומדים עוברים דרך ארוכה ברכישת השפה: מלימוד כללי הדקדוק העיקריים והיכרות עם דפוס ההתנהגות הלשוניים - עד הבעה בעל-פה ובכתב בשפה תקינה, מהאזנה מבחינה לרדיו, קריאת עיתונים - עד ניתוחן של יצירות ספרות בת זמננו ועוד.

הקורס מושתת על שיטה ללימוד עברית כשפת מורשת בקרב קהל מבוגר של דוברי רוסית. פיתחתי שיטה זו במשך תשע שנים של הוראת העברית בקרב עולים חדשים יוצאי חבר המדינות.

לשיטה אופי משולב: היא מקיפה את כל התחומים העיקריים של לימוד הלשון ומיועדת לגבש אצל התלמיד מושג ברור וכוללני על מבנה השפה וחוקיה, וכך מעניקה ביטחון עצמי המבוסס על שליטה בשפה תקינה ראויה.

עקרונות השיטה

עקרונות השיטה:

✓ התחשבות בייחודה של אוכלוסיית היעד (יוצאי חבר המדינות).

ד"ר אינה רקובסקי היא בעלת תואר שלישי בפילולוגיה. בשנת 1998 יצא לאור ספרה **אגדות דקדוקיות - שורשי העברית** (מהדורה שנייה – 2002). החל משנת 2000 היא כותבת ומגישה בקול ישראל ('רדיו רק"ע') תוכנית שבועית, המשלבת את שיעורי השפה העברית וההיסטוריה היהודית.

- ✓ הבאה בחשבון של סגולות הלשון העברית.
- ✓ הענקת כלים ללימודי המשך עצמיים יעילים.
- ✓ הגברת המודעות לתהליך הלימודים, שלביו ותוצאותיו.
- ✓ התחשבות בבעיות אישיות הבאות לידי ביטוי בתהליך רכישת שפה שנייה.
- ✓ מעקב אחר התקדמות הלומדים ומיפוי קשיים ובעיות.

הרגלי לימוד ודרכי רכישה שונים

כאן נדבר על אחד מעקרונות השיטה – הבאה בחשבון של אפיוניה הייחודיים של אוכלוסיית היעד. הייחוד הזה מתנה למעשה את אופן הקניית השפה.

אפיוניה הייחודיים של אוכלוסיית הלומדים הם מן הגורמים החשובים בתהליך רכישת שפה שנייה בגיל מבוגר; אך, למרות זאת, אין גורם זה מוערך כראוי בדרך כלל. במקרה הטוב הגורם מובא בחשבון באופן חלקי בלבד, ובמקרה הגרוע (והשגרתי) אינו נלקח בחשבון כלל וכלל.

כך, למשל, באולפן הרגיל יושבים באותה כיתה יוצאי מדינות שונות, שלהם גישות שונות ברכישת ידע. פירוש הדבר – נאמנות לגישת כור ההיתוך, הגורסת שאין להביא בחשבון את האפיונים הייחודיים של אוכלוסיות יעד מגוונות. את העובדה שהשליטה בעברית של חלק ניכר מן המסיימים 500 שעות של אולפן אי' אינה הולמת את כמות שעות הלימוד, ניתן להסביר, לדעתי, גם בהתעלמות מקווי הייחוד של אוכלוסיות היעד השונות. כאשר, אם בכלל, מזכירים את האפיונים הייחודיים של אוכלוסיות היעד, מתכוונים בדרך כלל למנטליות. אך כשמדובר במדינה כה עצומה כברייה"מ לשעבר, ברור שאין שום אפשרות להכניס תחת 'גג' אחד את המנטליות של יוצאי קווקז עם המנטליות של יוצאי מוסקוואים לשעבר, את המנטליות של יהודי גרוזיה עם המנטליות של יהודי אוקראינה וכו'. נשאלת השאלה: אם האוכלוסיות האלה שונות עד כדי כך, אם קיים ביניהן הבדל מנטלי בולט, כיצד ניתן לטעון כי התחשבות באפיונים הייחודיים של הקבוצות הללו היא צורך הכרחי? הרי אין שום אפשרות להקים קבוצות נפרדות ליוצאי מוסקבה וסנקט פטרבורג וליוצאי אוקראינה ובלרוס!

אמת. אך קיים בכל זאת גורם שאיחד כל האוכלוסיות השונות והמשונות של המעצמה – לשעבר – ההיא. גורם זה הוא משרד החינוך של בריה"מ לשעבר, משרד החינוך הסובייטי, שיצר תוכניות לימודים בעלות אופי מסוים. התוכניות הללו היו בבסיסן זהות בכל מדינה ומדינה; ולא רק התוכניות, אלא גם שיטות הוראה, אופן הקניית חומר חדש, ההסברים שניתנו, המבחנים שנערכו, נוהגי הלימוד המקובלים, הרגלי הלימוד והמיומנויות שפותחו ועוד, ועוד... כמובן שרמות בתי ספר היו שונות, היו מורים טובים, פחות טובים ואף גרועים, אך הגישות היו בעיקרון אותן גישות ונוהגי הלימוד היו על פי רוב אותם נוהגים. מה שאפיון, בראש ובראשונה, את נוהגי הלימוד והרגלי הלימוד של יוצאי בריה"מ לשעבר, היה: קבלת הסברים מפורטים ונימוקים מעמיקים לכל דבר ודבר. כיום כמובן כולנו יודעים – ולא מעט ידענו על כך גם בהיותנו בברייה"מ – כי חלק ניכר מן ההסברים הללו לא שיקף את המציאות די הצורך או אף לא שיקף אותה כלל; שלעיתים קרובות העובדות שהוצגו היו כוזבות. עם זאת, כפי שנאמר, ההסברים היו מפורטים, מפורשים ומשכנעים. מן

ההכרח להתחשב בנוהגים המקובלים בבריה"מ לשעבר במישור החינוכי, באופן הקניית דברים חדשים, הפנמתם ורכישתם - על מנת להשיג תוצאות שאליהן כל מורה שואף להגיע. בהשוואה לכל המפורט לעיל, הנוהג הרווח למדי בהוראת עברית – לענות על השאלה 'למה? ב'ככה?!' – הוא ניגוד מוחלט הן להרגלי הלימוד שעליהם דיברנו והן לעובדה שמדובר בלומדים בוגרים בעלי אינטליגנציה (לעיתים קרובות בעלי השכלה גבוהה ויכולת אינטלקטואלית מעל לממוצע). כדי להפנים דברים, לומדים בוגרים חייבים ללכת בדרך הגילויים, להבין את פירוש הדברים, לבחון אותם לעומק - ולא לשנן קלישאות, דבר מקובל מאוד בלימוד שפות זרות.

תפיסה כוללת ומורכבת

זאת הסיבה לכך שאנחנו, בקורס 'שורשי העברית', מביאים מלכתחילה בחשבון את הנוהגים המקובלים בתחום הלימודי וההשכלתי האופייניים לקהל היעד שלנו. השיטה שלנו לוקחת בחשבון שמולנו יושבים אנשים בעלי אינטליגנציה גבוהה, תפיסה הגיונית, יכולת לנתח (כולל ניתוח לשוני) ולערוך באופן שיטתי, להכליל ולהסיק מסקנות. במילים אחרות, ההתחשבות באוכלוסיית היעד מתנה את אופן הקניית השפה.

כמובן, יש להביא בחשבון שאפילו כאשר מדובר בקבוצה הומוגנית, אין דרך אוניוורסלית להקנות חומר לימוד כלשהו. במיוחד חשוב לזכור זאת כאשר מדובר בקבוצות הטרוגניות, הן מבחינת המוצא (מדינות שונות של בריה"מ לשעבר), הן מבחינת רמות ההשכלה השונות של הלומדים והן מבחינת גילם.

חשוב לזכור גם שלכל אחד מן הלומדים יש ייחודים אישיים, הבאים לידי ביטוי בתהליך הלימוד של שפה חדשה. יש כאלה הקולטים את השפה 'מהאוויר', במהלך תקשורת לשונית. יש כאלה שכדי להפנים שפה חדשה חייבים להבין את ההיגיון שבה, ללמוד את מבנה ולהפנים את חוקיה. יש המבינים טקסט חדש באמצעות השמע, בעוד לאחרים יש צורך לקרוא או לנתח על מנת להבין.

לכן, השיטה שלנו היא מורכבת: היא מאחדת, משלבת, מסגלת ומתאימה גישות שונות בהוראת שפה כשפה שנייה, כשפה נוספת.